

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΑΣΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΨΙΜΗ
ΟΘΩΜΑΝΟΚΡΑΤΙΑ (ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ)
ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΤΥΠΟ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Ιωάννης Μ. Μπακιρτζής

Εικοσιτρία χρόνια πριν την είσοδο του 20ού αιώνα φαίνεται πως η Θάσος ταλανιζόταν από εσωτερικές έριδες που σχετίζονταν με την αιγυπτιακή διοίκηση του νησιού. Πληροφορίες για τις δυσχερείς συνθήκες που δημιουργήθηκαν προς το τέλος του έτους 1887, παρέχουν δύο δημοσιεύματα της κωνσταντινουπολίτικης εφημερίδας "Νεολόγος" με διαφορά μεταξύ τους ενός μηνός, στις 4 Νοεμβρίου¹ και Δεκεμβρίου² αντίστοιχα. Και οι δύο δημοσιεύσεις είναι ανυπόγραφες, ενώ η μία έχει αποσταλεί από την Καβάλα κι η άλλη από τη Θάσο. Το ενδιαφέρον της υπόθεσης είναι ότι οι δύο αναφορές περιγράφουν την ίδια κατάσταση κατά τρόπο διαμετρικά αντίθετο, μάλιστα η δεύτερη, η εκ Θάσου, αποτελεί απάντηση στο πρώτο δημοσίευμα, εξαιρετικά οξεία και διαβλέπονσα ταπεινά ελατήρια και οπισθοβουλία στην πρώτη ανταπόκριση.

Στο σημείο αυτό θ' αναφερθούμε δι' ολίγων στην εφημερίδα του "Νεολόγου", της οποίας ιδρυτής ήταν ο Σταύρος Ι. Βουτυράς, που σπούδασε στη Μεγάλη του Γένους Σχολή, από την οποία αποφοίτησε το 1859 και διορίστηκε δάσκαλος στην ελληνική σχολή Εδίρνε-καπού της Κωνσταντινούπολης. Από πολύ νωρίς και ταυτόχρονα με τα εκπαιδευτικά του καθήκοντα, άρχισε να δημοσιογραφεί. Και ήδη από τη διετία 1862-64, ήταν έμμισθος συνεργάτης της εφημερίδας της Κωνσταντινούπολης, "Ανατολικός Αστήρ", που μόλις είχε ξεκινήσει την έκδοσή της, το 1861. Ακόμη, το 1865, ήταν συνεκδότης του περιοδικού "Νέα Επτάλοφος". Όμως, το μεγάλο βήμα στο χώρο του Τύπου, ο Βουτυράς το έκανε με την ίδρυση της εφημερίδας του, που έφερε αρχικά τον τίτλο "Νεολόγος της Ανατολής" και αργότερα απλώς "Νεολόγος".

Ως ημερομηνία ίδρυσης της εφημερίδας, σε αφιερωματικό "Λεύκωμα" του 1921, αναφέρεται η 23η Ιουλίου 1866. Πάντως, η εφημερίδα άρχισε να κυκλοφο-

1. "Νεολόγος", φ. 5543, 3.

2. "Νεολόγος", φ. 5518, 3.

ρεί στις 20 Οκτωβρίου 1866, ενώ, ενδιάμεσα, ο Βουτυράς είχε συνεταιριστεί με το δημοσιογράφο Γεώργιο Βαφειάδη. Περισσότερο γνωστός είναι ο δεύτερος συνεργάτης του Βουτυρά, ο τζιώτης δημοσιογράφος Ιωάννης Α. Βρεττός, πέντε χρόνια μεγαλύτερός του, που, αφού σπούδασε νομικά στην Αθήνα, το 1856 εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη και το 1862 εξέδωσε την πρώτη καθημερινή εφημερίδα της Πόλης, την "Ομόνοια", η οποία και συγχωνεύτηκε με το "Νεολόγο της Ανατολής" στις 10 Ιανουαρίου 1867 και μέχρι της 10ης Μαρτίου κρατήθηκε ο διπλός τίτλος "Νεολόγος-Ομόνοια". Τελικά όμως από τα δύο ονόματα επικράτησε το "Νεολόγος", που κυκλοφορούσε αρχικά ως ημερήσια εφημερίδα, μετά ως τρισεβδομαδιαία και αργότερα, πάλι ως ημερήσια. Το 1881 διαλύθηκε ο συνεταιρισμός και ο Βουτυράς αγόρασε τα μερίδια των δυο άλλων, προς 1.800 λίρες έκαστο. Παράλληλη με την εφημερίδα, όπως συνέβαινε συχνά εκείνη την εποχή, ήταν και η πορεία του τυπογραφείου, που αρχικά και μέχρι το 1882 ανήκε στον Βρεττό, ενώ αργότερα αποτέλεσε το τυπογραφείο του "Νεολόγου". Μετά την αποχώρηση των δυο συνεταιριών του, για σύντομο διάστημα, ο Βουτυράς συνεταιρίστηκε με τον Γρηγόριο Καρύδη, δημοσιογράφο της Σμύρνης.

Ο "Νεολόγος" έκλεισε όταν ο Βουτυράς απελάθηκε, στις 9 Απριλίου 1897, τέσσερις μέρες μετά την κήρυξη του ελληνοτουρκικού πολέμου. Ενδιάμεσα, το 1877, και για ένα χρόνο, εκδιδόταν ως παράρτημα της εφημερίδας το περιοδικό, "Σαββατιαία Επιθεώρησις", και στο διάστημα 1893-96, το περιοδικό "Η Εβδομαδιαία". Επίσης, ως παράρτημα του "Νεολόγου", κυκλοφόρησε αρχικά το "Λεξικό της Ιστορίας και Γεωγραφίας", το οποίο τελικά εκδόθηκε σε εννέα τόμους, με τον πρώτο, το 1869, και τον τελευταίο, το 1892³.

Επιστρέφοντας στα συγκεκριμένα κείμενα του "Νεολόγου" για τη Θάσο, υπενθυμίζουμε ότι η πρώτη ανταπόκριση ξεκινά μ' ένα ενδιαφέρον εισαγωγικό σημείωμα, αναφορικά με την πρόσφατη ιστορία του νησιού, το 19ο αιώνα, και την παραχώρησή της στο Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου. Η παραχώρηση εμφανίζεται ως αντίδωρο του σουλτάνου Μαχμούτ Β' προς τον αντιβασιλέα της Αιγύπτου, για τις υπηρεσίες (έκδουλεύσεις κατά λέξη) που προσέφερε στην αυτοκρατορία, εκκαθαρίζοντας από ληστρικές αραβικές φυλές και παρέχοντας επαρκή δημόσια ασφάλεια στους δρόμους που οδηγούσαν στα ιερά μουσουλμανικά προσκυνηματα της Μέκκας και της Μεδίνας.

Μετά τις επιτυχίες αυτές ο ηγεμόνας της Αιγύπτου ίδρυσε *οίκον Άβραάμ*,

3. Λεπτομέρειες για τη ζωή και τη δράση του Σταύρου Βουτυρά βλ. στο Μ. ΘΕΟΔΟΣΟΠΟΥΛΟΥ, «Μικροφιλολογικό για τον Σταύρο Ι. Βουτυρά». Σύμφωνα με τις πληροφορίες του κειμένου, ο Σταύρος Ι. Βουτυράς γεννήθηκε το 1841 στο χωριό Τσεγκέλκιοϊ του Βοσπόρου κι ήταν γιος του Ιωάννη Βουτυρά από την Ευρυτανία, πιθανώς από το χωριό Βούτυρο, ο οποίος χρημάτισε για χρόνια ιδιαίτερος γραμματέας του Οσποδάρου της Βλαχίας Σκαρλάτου. Το πλήρες κείμενο υπάρχει στη διαδικτυακή θέση http://www.epohi.gr/theodosopoulou_voutyras_culture_1962005.htm.

όπως χαρακτηρίζεται το Ιμαρέτ, ένα στη Μέκκα με δαπάνη λειτουργίας πάνω από σαράντα χιλιάδες λίρες μέχρι κι εκείνη την περίοδο, και δεύτερο το γνωστό ευαγές ίδρυμα στην Καβάλα, με δαπάνη λειτουργίας τις είκοσι χιλιάδες λίρες. Στο συγκρότημα δε της Καβάλας περιλαμβανόταν ... *καί σχολείον μετ' εὐαέρου καὶ μεγαλοπρεποῦς κτιρίου*. Αναφερόμενος στην ακολουθία των γεγονότων ο συντάκτης του κειμένου γράφει ότι κατόπιν αυτών των επιτευγμάτων ο σουλτάνος κάλεσε το Μεχμέτ Αλή στην Κωνσταντινούπολη και του παραχώρησε τη Θάσο, τα εισοδήματα της οποίας θ' αποτελούσαν την πηγή της χρηματοδότησης του Ιμαρέτ.

Στο σημείο αυτό η πένα του ανταποκριτή από την Καβάλα αρχίζει και γίνεται καυστική. Τα εισοδήματα από τη Θάσο μόλις αγγίζουν το ένα δέκατο της προβλεπόμενης δαπάνης λειτουργίας και τούτο αποδίδεται στο ότι ... *οἱ Θάσιοι εἰσὶν ἐντελῶς ἀσύδοτοι, πληρώνοντας ἐλάχιστα*. Εἰς επίρρωσιν του ισχυρισμού του ο συντάκτης παραθέτει κι ένα παράδειγμα που αφορά στην κτηνοτροφική παραγωγή του νησιού, λέγοντας ότι οι κάτοικοι πληρώνουν για κάθε κεφαλή προβάτου μόνον τέσσερις παράδες⁴. Το παραπάνω παράδειγμα ακολουθούν βαρεῖς χαρακτηρισμοὶ κατὰ των κατοίκων του νησιού που αναφέρονται *ὡς ἐπιλήσμονες τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ὑψηλῶν προνομίων, ὧν ἀπολαύουσιν, κι ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄνευ ἀφορμῆς διὰ κάθε οὕτως εἰπεῖν ψύλλου πῆδημα φωνασκοῦσι, διαιροῦνται, φατριάζουσιν ἀσκόπως...*

Ὡς πιθανότερη εκδοχή της αιτίας για το ὕψος και τη μομφή του καβαλιώτη συντάκτη μπορούμε να εικάσουμε το γεγονός ότι τα ελλιπή εισοδήματα του Ιμαρέτ δεν αντανakλούν μόνο στην εύρυθμη λειτουργία και την επιτέλεση του ρόλου του ίδιου του ιδρύματος, αλλά και η πόλη της Καβάλας πλήττεται συνολικά οικονομικά απ' αυτή την κατάσταση. Ο εφοδιασμός του Ιμαρέτ και γενικώς ὅλος ο κύκλος των εργασιών του είναι προφανές ότι τροφοδοτούσε παγίως ορισμένες οικονομικές δραστηριότητες στην αγορά της πόλης. Μικρότερα εισοδήματα του πτωχοκομείου συνεπάγονταν λιγότερη κυκλοφορία κεφαλαίου.

Οι πληροφορίες για την άσκηση διοίκησης στο νησί, εμπλουτίζονται ακολουθῶς μ' ορισμένα στοιχεία για την επί τόπου λειτουργία της δικαιοσύνης. Πιο συγκεκριμένα, παραδίδεται ότι μέχρι το 1885 δεν υπήρχε στη Θάσο τακτικό δικαστήριο και τη δικαιοσύνη τόσο για τις αστικές όσο και τις ποινικές υποθέσεις

4. Υπενθυμίζουμε ότι ο παράξ ήταν υποδιαίρεση ισοτιμή του ενός τεσσαρακοστού του γρσίου, άρα η οθωμανική λίρα είχε τέσσερις χιλιάδες παράδες. Ο φόρος για τα κτηνοτροφικά προϊόντα ονομάζεται *ağnam resmi*. Με την ονομασία αυτή περιγραφόταν για την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε και οι φόροι επί των χοίρων, ενώ παλαιότερα οι τελευταίοι αποτελούσαν ιδιαίτερη φορολογική κατηγορία με τ' όνομα *canavar resmi*. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι φόροι αυτοί επιβάλλονταν επί του ζωϊκού κεφαλαίου μέχρι το 1858-1859, έκτοτε όμως μόνον επί των πωλήσεων. Το ὕψος ανά κεφαλή ζώου έφτανε τα δέκα γρόσια. Βλ. σχετικά ÇAKIR COSKUN, *Tanzimat dönemi Osmanlı maliyesi*, İstanbul 2001, 52.

απέδιδαν οι τοπικές κοινοτικές αρχές. Το σύστημα περιγράφεται επικριτικά και κάπως ειρωνικά από το συντάκτη του άρθρου, ωστόσο, πίσω από τέτοιου είδους εκφράσεις διαπιστώνεται η αξιοσημείωτη αντοχή στο χρόνο του κοινοτικού συστήματος της απονομής δικαιοσύνης στη Θάσο. Παρ' όλα αυτά φαίνεται πως το κοινοτικό δικαστικό όργανο αυτοδιαλύθηκε λόγω των αδυναμιών που αναφέρονται κατόπιν και οι θάσιοι ζήτησαν από το χεδίβη *Tevfik paşa* την ίδρυση πρωτοδικείου⁵. Η όλη κατάσταση περιγράφεται ως εξής: *Άπασαι πολιτικά και ποινικά υπόθεσεις από μιάς ούτως είπειν γερουσίας ή αντιπροσωπευτικής βουλής διεξήγοντο και έδικάζοντο έπί τή βάσει άγράφων νόμων ή κάλλιον είπειν κατά τας ψυχικάς όρμάς και διαθέσεις τών έν λόγω βουλευφόρων, οΐτινες άπαξ του έτους έπί ένα μήνα συνεδρίαζον.*

Ιδιαίτερη σημασία πρέπει ν' αποδώσουμε σε δύο ακόμη στοιχεία από το απόσπασμα. Το ένα είναι η εκδίκαση και των ποινικών υποθέσεων, πράγμα μάλλον σπάνιο στον ευρύτερο χώρο του οθωμανοκρατούμενου ελληνισμού, εντός του οποίου οι κυρίαρχοι διατηρούσαν αποκλειστικά την εκδίκαση των ποινικών υποθέσεων μέσω των εκασταχού καντήδων⁶. Η πιθανή εξήγηση της εκδίκασης και των ποινικών υποθέσεων από το κοινοτικό δικαστήριο πρέπει ν' αποδοθεί μάλλον στην ευρεία αυτοδιοίκηση που απολάμβανε μέχρι τότε το νησί⁷.

Το άλλο σημαντικό στοιχείο, καταλογιζόμενο ως αρνητικό του προαναφερθέντος δικαστικού συστήματος είναι η λειτουργία του δικαστηρίου άπαξ του έτους, γεγονός που στερούσε την απονομή της δικαιοσύνης από την αμεσότητα. Κατ' άλλους, βέβαια, τούτο θα μπορούσε να θεωρηθεί κι ένα ιδιαίτον χαρακτηριστικό της φιλοσοφίας του δικαίου στην ανατολή, διότι κατά τον τρόπο αυτό υπάρχει περισσότερος χρόνος για την άμβλυνση των παθών, συνεπώς και για την ευκολότερη επίτευξη συμβιβασμού.

Ακολούθως ο συντάκτης του άρθρου αναφέρεται στην προσπάθεια του προηγούμενου διοικητή του νησιού, του *Tosun bey*, να εκσυγχρονίσει το σύστημα αυτό ιδρύοντας τακτικά δικαστήρια. Είναι προφανές ότι η θητεία του προηγούμενου διοικητή συνέπεσε με τον απόηχο της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας του *Tanzimat*. Ο άνεμος της ανανέωσης και της μεταβολής που έπνεε σ' όλη την αυτοκρατορία φύσηξε και στη Θάσο, απειλώντας να συμπαρασύρει συνήθειες και πρακτικές που ανάγονταν στην παλαιότερη οθωμανική περίοδο. Ο στόχος της αναδιοργάνωσης για τη συνύπαρξη παλαιών και νέων θεσμών είναι μάλλον προ-

5. ΑΠΟΣΤ. Ε. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία της Θάσου 1453-1912*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών 84, Θεσσαλονίκη 1984, 145-146.

6. ΙΩΑΝΝΗΣ Μ. ΜΠΑΚΙΡΤΖΗΣ, *Μια υπόθεση στο Ιεροδικείο της Ξάνθης - Η εκκαθάριση των χρεών του υφασματέμπορου Στάθη Χασιρτζόγλου*, Ξάνθη 2002, 40.

7. Η αυτοδιοίκηση αυτή σταδιακά αποδυναμώθηκε από τις αιγυπτιακές αρχές κι εξαιτίας των εσωτερικών ερίδων. Για τις εξελίξεις της περιόδου βλ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, ό.π., 140-144.

φανής. Η άμεση κατάργηση θα αποτελούσε διαλυτικό πλήγμα στα θεμέλια της αυτοκρατορίας, ενώ ούτε οι νοοτροπίες συμβάδιζαν μ' ένα τέτοιο τόλμημα⁸.

Παράλληλα, οι ίδιες οι μεταρρυθμίσεις έπασχαν από δομικές αντινομίες και αντιφάσεις που είναι βέβαιο ότι θα δημιουργούσαν προβλήματα εξ αρχής και μέχρι τέλους της προσπάθειας. Οι ευρωπαϊκές παροτρύνσεις για αλλαγές στο οικοδόμημα της αυτοκρατορίας, ώστε ν' αντέξει στο ρωσικό επεκτατισμό και το βαλκανικό εθνικισμό αλλά κι όλες τις προκλήσεις του διεθνούς περιβάλλοντος, ήταν και αυτές με τη σειρά τους πρόξενοι αντιφάσεων. Αφενός δεν είχαν συνέχεια, συνέπεια και ομοιομορφία αλλά μάλλον εντεινόνταν μετά από απειλητικές κρίσεις, όπως ο Κριμαϊκός πόλεμος, για να ατονήσουν σε περιόδους ύφεσης. Αφετέρου πρόβαλλαν δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα σ' ένα τελείως αλλότριο περιβάλλον κι επέβαλλαν την εφαρμογή τους σε βάθος χρόνου ανεπαρκές, ώστε ν' απορροφηθούν οι κραδασμοί κι οι αντιστάσεις που προέρχονταν από την κοινωνική και ιδεολογική αδράνεια της αυτοκρατορίας εν συνόλω αλλά και των τοπικών κοινωνιών, όπως η Θάσος⁹.

Οι αντιδράσεις στις ανανεωτικές πρωτοβουλίες του Tosun bey προέρχονταν από τους κοινοτικούς άρχοντες της Θάσου, τους κατ' εξοχήν θιγόμενους από τις εξελίξεις. Το ύφος του αρθρογράφου στο συγκεκριμένο σημείο γίνεται σχεδόν οργίλο: *‘Ο Τοσσούν βέης άπεπειράθη νά εξαλείψη τήν έπιβλαβεστάτην ταύτην άρχαίαν συνήθειαν, ύπομμνήσκουσαν άγριάς τής Άφρικής φυλής ... αλλά πρός κέντρα έλάκτισε, καθ' ότι οί τά πρώτα φέροντες τής νήσου, οί συνηθισμένοι με τήν μέχρι όστέων άπορρόφησιν του μυελού του λαού κατεξανέστησαν άπαντες και κατώρθωσαν νά προκαλέσωσιν έξελεγκτήν εκ μέρους του Άντιβασιλέως τής Αιγύπτου πρός εξέταση των παραπόνων των, άποτέλεσμα του όποιου ύπήρξεν ή παύσις του Τοσσούν βέη ...* Φαίνεται όμως πως και σ' αυτή την

8. Κατ' αρχάς να επισημάνουμε ότι, κι έπειτα από τις μεταρρυθμίσεις του *Tanzimat*, ο Ιερός Νόμος (*Şer'î*) δεν εγκαταλείφθηκε. Αντιθέτως, αποτέλεσε αντικείμενο κωδικοποίησης, ώστε να χρησιμοποιείται από τη οθωμανική δικαιοσύνη και στην κοσμική της έκφανση, τα δικαστήρια *Nizamiye*. Η κωδικοποίηση αυτή είναι ο *mecelle-i ahkâm-i adliyye* ή απλώς *mecelle* και καλύπτει θέματα συμβολαίων, υποχρεώσεων και θέματα αστικού δικαίου εκδόθηκε δε ως Οθωμανικός Αστικός Κώδικας το 1877. Σύμφωνα με το υπόμνημα που αφορά στη διασαφήνιση της χρήσης του, σκοπός του ήταν να παρέχει στα νεοσύστατα κοσμικά δικαστήρια ένα έγκυρο κείμενο του δόγματος του ισλαμικού νόμου και να εξασφαλίσει διέξοδο στην απονομή δικαιοσύνης μέσω του ιερού νόμου, διαδικασία που πλέον είχε καταστεί δύσκολη και μη πρακτική. Καθ'αυτός ο ιερός νόμος από τη φύση του δεν επιδέχεται βέβαια κωδικοποίηση, διότι διεκδικεί την απόλυτη εγκυρότητα, επιτρέποντας μόνο τη διδασκαλία του με την παραδοσιακή μέθοδο και σε αναγνωρισμένες σχολές. Βλ. σχετικά C.V.FINDLEY, «MEDJELLE», *Encyclopaedia of Islam* 6, Nedd-Sam-Leiden 1970, 971 και JOSEPH SCHAHT, *An Introduction to Islamic Law*, Oxford 1984, 92-93.

9. ΙΩΑΝΝΗΣ Μ. ΜΠΑΚΙΡΤΖΗΣ, Σκέψεις για την εφαρμογή των οθωμανικών μεταρρυθμίσεων - Η περίπτωση της Θράκης, Ξάνθη 2000, 70.

περίπτωση, όπως και σε πληθώρα παρομοίων σ' όλο το εύρος της αυτοκρατορίας, η ισχύς των νοοτροπιών αποδείχθηκε εξαιρετικά ισχυρή. Οπωσδήποτε οι νέοι θεσμοί βρήκαν κάποια ανταπόκριση, ιδίως στα αστικά στρώματα των μη μουσουλμάνων της αυτοκρατορίας, αλλά και στην κυρίαρχουσα (ιδίως στην πρωτεύουσα και τις μεγάλες πόλεις του ευρωπαϊκού τμήματος της αυτοκρατορίας) δυτικότερη ελίτ, δε συνέβη όμως το ίδιο στις απομονωμένες κι αγροτικές κοινότητες, όπου η κοινωνική και οικονομική αδράνεια κατίσχυσε του ανανεωτικού πνεύματος.

Μετά την απομάκρυνση του Tosun bey νέος διοικητής του νησιού ορίστηκε ο *Mustafa İbadi bey*. Ο καβαλιώτης συντάκτης του κειμένου του "Νεολόγου" έχει επιφυλάξει ιδιαίτερα κολακευτικά σχόλια για το βίο και την πολιτεία του νέου διοικητή, κάνοντας λόγο περί *άνδρος δέκτου και πολλάς εύρωπαϊκὰς γλώσσας ὁμιλοῦντος και γράφοντος*. Φαίνεται πως η μεταρρυθμιστική προσπάθεια που είχε ξεκινήσει ο προηγούμενος διοικητής συνεχιζόταν, στοιχείο που ενδεχομένως αποκαλύπτει πως το όλο εκσυγχρονιστικό εγχείρημα ήταν μάλλον προσχεδιασμένη τακτική της αιγυπτιακής διοίκησης κι όχι η προσωπική πρωτοβουλία ενός φωτισμένου ανδρός.

Η σύσταση του τακτικού δικαστηρίου έγινε επιτέλους πράξη. Για τη νομική βάση μάλιστα της λειτουργίας του στην ελληνική κοινότητα της Θάσου, ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει περί της χρήσεως της οθωμανικής νομοθεσίας και των μεταφράσεών της στην ελληνική γλώσσα. Είναι γνωστό ότι ο Δημήτριος Νικολαΐδης, το 1869, περάτωσε το εργώδες εγχείρημα της επίσημης μετάφρασης και έκδοσης στην ελληνική γλώσσα του συνόλου των οθωμανικών νόμων που αφορούν στο ιδιωτικό, δημόσιο, εσωτερικό κι εξωτερικό δίκαιο της αυτοκρατορίας¹⁰. Η λειτουργία του θασιακού δικαστηρίου της περιόδου φαίνεται να εναρμονίζεται περαιτέρω με την αντίστοιχη των οθωμανικών, αφού εκδόθηκε και ειδική εγκύκλιος του *Nezaret-i Adliye* (Υπουργείου Δικαιοσύνης) σύμφωνα με την οποία επέρχεται πλήρης αφομοίωση με τα υπόλοιπα οθωμανικά δικαστήρια και ορίζεται το Εφετείο Θεσσαλονίκης ως το δευτεροβάθμιο δικαστήριο της Θάσου.

10. Για το σκοπό αυτό ο εκδότης του έργου συγκέντρωσε όλη τη νομοθετική ύλη που περιεχόταν στην επίσημη Συλλογή (*Düstur*) και το παράρτημά της, την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, και τις διάφορες διεθνείς Συνθήκες της αυτοκρατορίας. Στην κατάταξη των περιεχομένων του σώματος αυτού ο Νικολαΐδης δεν ακολούθησε χρονολογική σειρά, όπως στη Συλλογή του οθωμανικού πρωτοτύπου αλλά θεματολογική ομαδοποίηση, προκειμένου να καταστούν ενιαία κεφάλαια οι συναφείς νόμοι και τα συμπληρώματά τους που μπορεί να απείχαν μεταξύ τους χρονολογικά. Στο έργο είχαν προταχθεί τα μεταρρυθμιστικά διατάγματα του Χαττ-ι Σερίφ και του Χαττ-ι Χουμαγιούν, εκφράζοντας έτσι τη σημασία που απέδιδαν όλοι οι μη μουσουλμάνοι υπήκοοι του σουλτάνου σ' αυτά. Βλ. σχετικά *Όθωμανικοί Κώδικες, ήτοι συλλογή τῶν ἐν ἐνεργείᾳ νόμων, κανονισμῶν, διαταγμάτων και ὁδηγῶν τῆς Όθωμανικῆς Αυτοκρατορίας, ἐκδίδονται ὑπὸ Δημητρίου Νικολαΐδου*, Κωνσταντινούπολη 1869, 9.

Βάσει του ιδρυτικού *Irade*, ο πρόεδρος του Πρωτοδικείου της Θάσου ήταν υποχρεωτικά οθωμανός υπήκοος και γνώστης της ελληνικής γλώσσας, διορίζονταν δύο δικαστικοί πάρεδροι, θάσιοι Έλληνες¹¹.

Είναι λογικώς αναμενόμενο ότι οι αντιδράσεις που προηγήθηκαν στο έργο του προηγούμενου διοικητή, να σημειώθηκαν και στη θητεία του *Mustafa İbadi bey*. Το σχόλιο του αρθρογράφου είναι και σ' αυτήν την περίπτωση εύγλωττο: ... *εὐριθμός τις μερίς, ὀπαδὸς τοῦ ἀρχαίου συστήματος τῶν βουλευφόρων καὶ κρύφα ἐπιδιώκουσα τὴν κατάργησιν τῶν δικαστηρίων, κατεξανέστη κατὰ τοῦ διοικητοῦ* ... Είναι εμφανής η προσπάθεια υποβάθμισης της ισχύος της αντίδρασης αναφορικά με την απήχησή της στα λαϊκά στρώματα κι ως προς την αριθμητική της βάση. Από την άλλη, αποδίδονται συγκεκριμένα ελατήρια σ' αυτή την αντίδραση, που συσχετίζονται με την απώλεια μέρους της εξουσίας και των προνομίων που εκπήγαζαν από την πλήρη αυτοδιοικητική ελευθερία η οποία επικρατούσε στο νησί. Παράλληλα, δεν μπορεί να παραθεωρήσει κανείς και δύο ακόμη διαπιστώσεις επί του θέματος. Αφενός τη σημαντική απήχηση που είχαν οι διαμαρτυρίες των θασίων προυχόντων στην αιγυπτιακή αρχή, εφόσον αυτές οι παραστάσεις κατέληγαν στην ίδια επωδό, την αποστολή *ἐξελεγκτή* όπως αποκαλείται, με στόχο να συμβιβάσει τα πράγματα. Αφετέρου διαπιστώνεται η ατολμία της αιγυπτιακής αρχής να συνεχίσει τη μεταρρυθμιστική προσπάθεια, αφού τόσο εύκολα αμφισβητεί το έργο του ίδιου του απεσταλμένου της επιδεικνύοντας υποχωρητικότητα στις διαμαρτυρίες.

Ο νέος απεσταλμένος της αιγυπτιακής αρχής δεν είναι μέσος, όπως στις προηγούμενες περιπτώσεις, αλλ' υψηλόβαθμος αξιωματούχος, πρώτος βοηθός του *Υπουργείου τοῦ Ἐβκαφίου* (*Enkâf*), δηλαδή του υπουργείου που διαχειρίζεται τα ιερά ευαγή ιδρύματα της χώρας, ο *Yahya Kadri efendi*. Ο εν λόγω έφτασε στην περιοχή την 1η Νοεμβρίου, κομίζοντας ειδικό φιρμάνι του αντιβασιλέως της Αιγύπτου. Στο σημείο αυτό ο συντάκτης του άρθρου αφήνει ένα μικρό υπαινιγμό, αν όχι περί της προσωπικής του ταυτότητας, τουλάχιστον περί της ιδιότητάς του. Αναφέρει πως ο ίδιος έκανε τη μετάφραση του φιρμανιού στην ελληνική γλώσσα. Τούτο αποκαλύπτει τόσο το επίπεδο της μόρφωσής του, ότι δηλαδή πρόκειται για καλό γνώστη της αραβικής-οθωμανικής γραφής αλλά και της περίπλοκης διατύπωσης των εγγράφων αυτού του είδους, που αποτελούσαν την κορωνίδα των εξερχομένων που συνέτασσε η αυτοκρατορική γραμματεία. Παράλληλα, πρόκειται για άνθρωπο που συνεργάζεται με κάποιο τρόπο με την οθωμανική διοίκηση της Καβάλας, άρα, ως ένα βαθμό εκφράζει τις απόψεις της, πιθανώς δε και τις απόψεις της ελληνικής κοινότητας της πόλης.

11. Περαιτέρω λεπτομέρειες για τη γραμματεία του Πρωτοδικείου και τη λειτουργία του βλ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ιστορία, ό.π., 146-147.

Αξιοπαρατήρητη είναι και η κατακλείδα της ανταπόκρισης. Πρόκειται για μια επίκληση της λαϊκής θυμοσοφίας που εμπεριέχει και μια σαφή προειδοποίηση-απειλή για τον κίνδυνο που αντιμετωπίζει η κοινοτική ελευθερία των θασίων: ... *ή ὄρνιθα σκαλίζουσα τὴν μύτην της, θὰ βγάλη τὰ ἴματα της...*

Οι αιχμηρές διατυπώσεις και τα σχόλια του καβαλιώτη αρθρογράφου προκάλεσαν ως φαίνεται αντιδράσεις από την πλευρά των θασίων, που κορυφώθηκαν με τη δημοσίευση μιας απαντητικής ανταπόκρισης, η οποία εκφράζει σαφέστατα τις απόψεις των προυχόντων, και, με τον τρόπον αυτό μπορούμε να έχουμε μια ολοκληρωμένη άποψη για τη σοβαρή τούτη διεκυστίνδα. Η ανταπόκριση, όπως προειπώθηκε, δημοσιεύτηκε την Παρασκευή της 4ης Δεκεμβρίου 1887.

Η οξύτητα της αντίθεσης διακρίνεται ευθύς εξ αρχής με το χαρακτηρισμό του περιεχομένου του προηγούμενου δημοσιεύματος ως ανυπόστατου. Ενδιαφέρον δε είναι και το ότι ο συντάκτης του κειμένου δε μασά τα λόγια του περί των κινήτρων που ώθησαν την προηγούμενη δημοσίευση: ... *ὁ γράφων προτιθέμενος ἁπλῶς ὅπως ἐπαινέση τὸν ἀναξίως καὶ πρὸς βλάβην τῶν συμφερόντων τῆς ἡμετέρας νήσου διοικοῦντα Μουσταφᾶ βέην, δὲν ἔλαβεν κἄν τὸν κόπον νὰ ἀνεύρη τὰ ἀληθῆ αἴτια τῆς καθ' αὐτοῦ καταφορᾶς τῆς νήσου, ἀποδίδων ταύτην εἰς μικροραδιοουργίας ὀλίγων Θασίων ...* Προς ενίσχυση δε της άποψης αυτής αλλά και μείωση του καβαλιώτη αρθρογράφου ο θάσιος ομόλογός του καταδεικνύει την άγνοιά του περί των εκεί τεκταινομένων λέγοντας πως ο εκ Καβάλας γράφων σφάλει στο όνομα του *ἐξελεγκτή*, που δεν είναι *Yahya* αλλά *Kadri bey* (και τα δύο ονόματα ανήκουν στο ίδιο πρόσωπο), όπως επίσης υπάρχει λάθος αναφορά και στο όνομα του προκατόχου του *Mustafa bey*, που είναι ο *Ibrahim Asafi bey* και του οποίου η θητεία παρεμβάλλεται ανάμεσα σ' εκείνες του *Tosun* και του *Mustafa*.

Στο κείμενό μας η διετής θητεία του *Mustafa* περιγράφεται κατά τρόπον εντελώς απαξιωτικό, όπως και ο ίδιος ο διοικητής. Αναφέρεται ότι έχει συσταθεί μικρή σπείρα ανθρώπων του περιβάλλοντός του, η οποία λυμαινεται το νησί κι έχει επιβάλλει καθεστώς αυθαιρεσίας κι ασυδοσίας. Η κύρια κατηγορία που βαραινει τον αιγύπτιο αξιωματούχο είναι η παντελής έλλειψη διοικητικής ικανότητας και *-πολιτικῆς παιδεύσεως-* όπως χαρακτηριστικά γράφεται. Η τεκμηρίωση αυτής της ανικανότητας γίνεται με την αναφορά στο προηγούμενο αξίωμά του, που ήταν αυτό του υπολιμενάρχη της Αλεξάνδρειας.

Στο προηγούμενο δημοσίευμα είχαν γίνει κολακευτικά σχόλια για τη μόρφωση και την ευγένεια του Μουσταφά και αυτά όμως ανατρέπονται στη συνέχεια του κειμένου. Ο διοικητής ... *Εἶναι ἀληθές ὅτι δείκνυται λίαν φιλόφρων, ψελλίζει μάλιστα καί τινα ἀγγλικά ἀλλά ταῦτα μόνον δὲν ὠφελοῦσιν τὸ παράπαν.* Ακολούθως, γίνεται λόγος για επιμέρους στοιχεία που δείχνουν τη διοικητική ανικανότητα του *Mustafa* και τα οποία συνοψίζονται στην προσπάθεια διαίρεσης

και φατριασμού των κατοίκων, ανάθεσης αξιωμάτων σε ανάξια πρόσωπα και αδιαφορία για την ευημερία του νησιού και την εκτέλεση έργων κοινής ωφέλειας.

Πρέπει όμως να σταθούμε στη συνέχεια, όπου οι κατηγορίες συγκεκριμενοποιούνται και ενδεχομένως γίνονται πιο πειστικοί οι χαρακτηρισμοί. Κατ' αρχάς ο διορισμένος να κυβερνά τη Θάσο μένει μόνο δύο μήνες στο νησί και τον υπόλοιπο χρόνο διατρίβει στην Καβάλα. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι το αγροτικό περιβάλλον της θασιακής υπαίθρου είναι μάλλον απεχθές στον αστικής καταγωγής και νοοτροπίας, απ' ότι φαίνεται αλεξανδρινό αξιωματούχο. Επιπλέον η Καβάλα, ως σημαντικότερος διοικητικός κόμβος, του επέτρεπε να είναι πλησιέστερα στα κέντρα λήψεως αποφάσεων. Κατά τρίτον, απ' αυτήν την πληροφορία μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο ανταποκριτής του "Νεολόγου" από την Καβάλα έχει ιδιαίτερες και προσωπικές σχέσεις με το διοικητή της Θάσου, οπότε έτσι εξηγείται και ο ιδιαίτερος κολακευτικός τρόπος του πρώτου δημοσίευσματος. Και σε μια πιο ακραία εκδοχή, μπορεί κάποιος να υποθέσει ότι ο διοικητής της Θάσου προκάλεσε το ευμενές γι' αυτόν δημοσίευμα, καθότι παρόμοια σχόλια στην πιο μεγάλης κυκλοφορίας ελληνόφωνη εφημερίδα της αυτοκρατορίας διακαίωνα τον ίδιο και τις ενέργειές του στο σύνολο του ρωμαϊκού αναγνωστικού κοινού αλλά και στις οθωμανικές αρχές που έβλεπαν μέρος της ελληνικής πλευράς να υπερασπίζεται την αιγυπτιακή αρχή.

Η ενδεδειγμένη αναφορά του θασίου ανταποκριτή αφορά στο Πρωτοδικείο της Θάσου. Τα δικαστήρια με την οθωμανική ονομασία *Mahkeme-i Bidayet* εξέδιδαν πρωτόδικες αποφάσεις και ήταν εντεταγμένα στο σύστημα των *Nizamiye*, δηλαδή των μικτών εμπορικών δικαστηρίων υπό την εποπτεία του υπουργείου Δικαιοσύνης. Οι δικαστές που υπηρετούσαν σ' αυτά αποφοιτούσαν, μετά το 1878, από τη νεοϊδρυθείσα Νομική Σχολή (*Mekteb-i Hukuk-u şahane*)¹². Το Πρωτοδικείο της Θάσου λειτουργούσε στο Λιμένα και η άκρως ενδιαφέρουσα λεπτομέρεια είναι ότι αυτό συστήθηκε από το διοικητή ... *τῆ αἰτήσῃ τοῦ λαοῦ* ... και η ίδρυσή του επικυρώθηκε από το σουλτάνο. Η λεπτομέρεια αυτή έχει ιδιαίτερη αξία, αφού εγείρει αυτομάτως το ερώτημα, αν ο λαός ήταν ευχαριστημένος με τον αρχαιότερο τρόπο απονομής δικαιοσύνης, γιατί ζήτησε τη σύσταση του τακτικού δικαστηρίου.

Από το σημείο αυτό του κειμένου ξεκινά η απαρίθμηση των δυσλειτουργιών του δικαστηρίου. Πρώτο πρόβλημα είναι η τοποθέτηση του προέδρου του δικαστηρίου. Σε μια κλασική έκφραση νεποτισμού ο διοικητής τοποθέτησε ως πρόεδρο το γαμπρό του *Hazi bey* από την Κωνσταντινούπολη, που είχε το ουσιαστικό μειονέκτημά του να μη διαθέτει απολύτως καμία θεωρητική νομική κατάρτιση. Ο πρόεδρος του δικαστηρίου, μάλιστα, εκτελούσε και χρέη αναπληρωτή διοι-

12. STANFORD J. SHAW & EZEL KURAL SHAW, *History of the Ottoman empire and modern Turkey*, 2, Cambridge³1985, 246 και 248.

κητή στο διάστημα της πολύμηνης απουσίας του τελευταίου στην Καβάλα.

Για πολλοστή φορά γίνεται αντιληπτό σ' όποιον ασχολείται με την οθωμανική πραγματικότητα του 19ου αιώνα πως οι νομοθετικές ρυθμίσεις και η εισαγωγή ευρωπαϊκών κωδίκων και συστημάτων απονομής δικαιοσύνης, παρ' όλες τις προσπάθειες και τις επανειλημμένες περί του αντιθέτου διακηρύξεις, εμποδιζόταν από τις παγιωμένες συνθήκες και αγκυλώσεις των οποίων η προέλευση εντοπίζεται στους προηγούμενους οθωμανικούς αιώνες. Από τους κατά τόπους προεδρεύοντες των δικαστηρίων, ως τους κατώτερους παράγοντες στην ιεραρχία της απονομής δικαιοσύνης υπάρχουν καταγεγραμμένες περιπτώσεις υπερβάσεων με στόχο τις περισσότερες φορές την απόσπαση οικονομικών κερδών από τους διάδικους¹³.

Η προηγούμενη διαπίστωση συμβαδίζει και με ανάλογες που αφορούν στην όλη διαδικασία διεξαγωγής των δικών, κατά την οποία το πλέον ευάλωτο σημείο ήταν η εξέταση και η αξιοπιστία των μαρτύρων. Η ψευδομαρτυρία ενδημεί στα οθωμανικά δικαστήρια υπό μορφή σχεδόν επαγγελματικής απασχόλησης. Ο *V. Berard* που περιηγήθηκε την αυτοκρατορία κατά τον ύστερο 19ο αιώνα, αναφέρει ως ένα από τα εισοδήματα των φτωχών Μουσουλμάνων αυτό που προερχόταν από την ψευδομαρτυρία. Σε κάθε δικαστήριο υπήρχε προσκολλημένη και μία ομάδα ψευδομαρτύρων. Κάθονταν κάτω από τους πλατάνους στο γειτονικό καφενείο και περίμεναν δουλειά. Τους ψευδομαρτυρες δωροδοκούσαν οι διάδικοι και ποσοστό της αμοιβής καρπωνόταν και ο δικαστής¹⁴.

Ο θάσιος συντάκτης συνεχίζει την αναφορά του στη δυσλειτουργία του δικαστηρίου θίγοντας το ουσιωδέστερο ζήτημα απονομής της δικαιοσύνης στους μη μουσουλμάνους υπηκόους της αυτοκρατορίας, κατά τη φάση εκκοσμίκευσης του νομικού συστήματος, χονδρικώς το β' μισό του 19ου αιώνα. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι το Πρωτοδικείο δικάζει κατά τους τουρκικούς νόμους κι εδώ πρέπει να εννοεί μάλλον το *Mecelle*, τον Οθωμανικό Αστικό Κώδικα του 1877. Επίσης, οι δικαστές έχουν περιορισμένο εύρος νομικών γνώσεων που αφορούν μόνον σ' όσους νόμους μεταφράστηκαν από τον Ι. Βιθυνό¹⁵ κι αγνοούν τη νεώτερη νομοθεσία και τις εγκυκλίους διατάξεις της σουλτανικής κυβέρνησης.

13. ΣΥΜΕΩΝ Α. ΣΟΛΤΑΡΙΔΗΣ, *Η ιστορία των Μουφτειών της δυτικής Θράκης*, Αθήνα 1997, 54-56.

14. STEFANOS YERASIMOS, *Azgelismişlik silrecinde Türkiye*, 2, İstanbul³ 1987, 128.

15. Ο Ιωάννης Βιθυνός διατέλεσε, ανάμεσα στα έτη 1904 – 1906, ηγεμόνας της Σάμου κι ως τέτοιος εξέδωσε σειρά νόμων και διαταγμάτων αναφορικά με τη διοίκηση της νήσου. Ωστόσο, το διοικητικό έργο του ήταν δύσκολο στην πράξη, διότι βρήκε την πολιτική κατάσταση πολύ ταραγμένη. Ακολουθώντας φαιρασιακή πολιτική επιδείνωσε την κατάσταση με αποτέλεσμα να επέλθει παράλυση της τάξης. Για να μετριάσει λίγο το κακό, επέβαλε προληπτική λογοκρισία στον Τύπο. Η Γενική Συνέλευση του νησιού απέδωσε τα σφάλματα των πολιτευτών στο Βιθυνό και με ομόφωνη γνώμη ζήτησαν και πέτυχαν την ανάκλησή του. Πήγε πάλι στη θέση του, στο Συμβούλιο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να υπογραμμίσουμε τη σχιζοειδή νομική υπόσταση όλης της αυτοκρατορίας. Κατ' αρχάς, με βάση την προνομιακή αναγνώριση του Πατριαρχείου ως επικεφαλής της Ορθόδοξης Κοινότητας (*Millet*), τα ζητήματα αστικού δικαίου εκδικάζονταν από δικαστήρια των Επισκοπών, εφόσον ο θρησκευτικός διαχωρισμός διέτρεχε κάθετα το μεγαλύτερο μέρος της ζωής των κοινοτήτων¹⁶. Θέματα διαθηκών, κληρονομίας, διοίκησης εκκλησιαστικών ιδρυμάτων και σχολείων αποτελούσαν αντικείμενο ενδοκοινοτικής διαιτησίας. Το δικαίωμα των διαχωρισμένων νομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων των Χριστιανών στην Οθωμανική αυτοκρατορία όπως και σε κάθε μουσουλμανική επικράτεια ήταν δοτό λόγω της αναγνώρισης του δικαίου της *Zimma*, του νομικού καθεστώτος των μη μουσουλμάνων¹⁷.

Ακολούθως, επιβάλλεται μια ουσιαστική διευκρίνιση σχετικά με τα ισχύοντα στα οθωμανικά δικαστήρια. Κατ' αρχάς ο Αστικός Κώδικας που ίσχυε στην αυτοκρατορία, ο προαναφερθείς *Mecelle*, τεθείς εν ισχύϊ δεκαεπτά χρόνια πριν τις παρατηρήσεις του ανταποκριτή από τη Θάσο, δεν ήταν νεώτερο νομοθέτημα της Οθωμανικής πολιτείας αλλά εγχειρίδιο νομικών διατάξεων που είχαν ληφθεί από προγενέστερα θεολογικονομικά συγγράμματα περί τον Ιερό Νόμο (*ser'î*), χωρίς ουσιαστική μεταβολή. Το άρθρο 1785 του Αστικού Κώδικα δηλώνει του λόγου το αληθές: *Χακήμ (δικαστής) είναι το πρόσωπο που διορίζει ο σουλτάνος, για να εκδικάζει τις μεταξύ των ανθρώπων υφιστάμενες διαφορές, σύμφωνα με τις ιερονομικές διατάξεις*¹⁸. Πέραν τούτου, ο Κώδικας είναι ελλιπής και κατά τούτο, απουσιάζουν από τα περιεχόμενά του οι γενικές αρχές, όλο το κληρονομικό και μέγιστο μέρος του οικογενειακού δικαίου, ενώ περιλαμβάνει κυρίως μόνο το ενοχικό κι εμπράγματο δίκαιο, χωρίς όμως εν τέλει να κανονίζει όλη την ακίνητη ιδιοκτησία αλλά μόνο τα μούλκια (*Mülk* πληθ. *Emlâk*), δηλαδή τα κτήματα πλήρους ιδιοκτησίας¹⁹.

Κατά συνέπεια, ο συντάκτης του κειμένου είναι διττά παραπονούμενος. Αφενός ο διοικητής του νησιού αντί της αξιοκρατίας επέλεξε την οικογενειοκρατία, αφετέρου το ίδιο το ισχύον δυαδικό νομικό σύστημα της αυτοκρατορίας ήταν εξ υπαρχής πηγή δυσχερειών, παρανοήσεων και αυθαιρεσίας.

16. *ILBER ORTAYLI*, *The Ottoman Millet-System and it's Social Dimensions*, Ottoman Studies, İstanbul Bilgi University Press 2004, 15-22, 19.

17. *SCHACHT*, *An introduction*, ό.π., 130-133.

18. Το πλήρες κείμενο του *Mecelle* σε αγγλική μετάφραση κείται στη διαδικτυακή θέση <http://www.iuu.edu.my>. Το άρθρο 1785 που είναι στην εισαγωγή του 16ου Βιβλίου (Διαχείριση της δικαιοσύνης από το δικαστήριο) έχει ως εξής: *The judge is a person appointed by the Sovereign for the purpose of dealing with and settling actions and disputes arising between the people in accordance with the terms of law.*

19. Σχετικά με την κατηγοριοποίηση και περιγραφή των ιδιωτικών γαιών βλ. *ΔΗΜΗΤΡΗ Θ. ΣΙΑΤΡΑ*, *Οι αγοραπωλησίες ακινήτων στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα*, Αθήνα 1992, 68-70.

Η τρίτη υπέρβαση του θασιακού Πρωτοδικείου είναι μια οφθαλμοφανής αυθαιρεσία η οποία διατυπώνεται με μορφή ρητορικού ερωτήματος: ... *είναι δυνατόν ὁ δικαστὴς νὰ ἐπιτελῇ καὶ ἔργα ἀνακριτοῦ καὶ εἰσαγγελέως;*

Στη συνέχεια περιγράφονται αυθαιρεσίες που αφορούν στη μακρά φυλάκιση κατά τη διάρκεια της προανακριτικής διαδικασίας. Αξιοσημείωτη είναι η πληροφορία, ότι η προφυλάκιση για ασήμαντα αδικήματα μπορεί να φτάσει μέχρι και τις τριάντα ημέρες.

Ιδιαίτερη ευαισθησία επιδεικνύει ο συντάκτης του άρθρου για το ζήτημα της κλήτευσης των ιερέων από το Πρωτοδικείο. Τούτο καταδικάζεται απερίφραστα και, όπως φαίνεται, ο ανταποκριτής έχει καλή γνώση των νομικών διαδικασιών, αφού γνωρίζει ότι ... *οἱ ἱερεῖς κλητεύονται διὰ τῆς Μητροπόλεως*. Τη γνώση του αυτή ο εν λόγω πρέπει να την αρύεται από τους Κώδικες του Νικολαΐδη, όπου σαφώς προβλέπεται ότι, όταν παρίσταται ανάγκη να ορκιστούν οι ιερείς είτε σε αστικές είτε σε ποινικές δίκες, τούτο γίνεται ή στο Πατριαρχείο ή στην κατά τόπο Μητρόπολη, σύμφωνα με τους κανόνες της Εκκλησίας. Όσον αφορά δε στην προσωποκράτησή τους ή διαδικασία περί χρέους και πάλι αυτό γίνεται στο Πατριαρχείο ή στην κατά τόπο Μητρόπολη. Παρομοίως, σε ποινικές υποθέσεις οι ιερείς κλητεύονται στο Πατριαρχείο ή στην κατά τόπο Μητρόπολη. Μέχρι δε ν' αποδειχθεί η ενοχή τους δεν κρατούνται σε μέρη, όπου κρατούνται ή φυλακίζονται οι απλοί πολίτες, αλλά σε ιδιαίτερο δωμάτιο του Διοικητηρίου. Σε περίπτωση δε που αποδειχθεί η πταισματική ή πλημμεληματική ενοχή τους, φυλακίζονται στο Πατριαρχείο ή την οικεία Μητρόπολη και μόνο σε περίπτωση αποδεδειγμένης ενοχής για κακουργηματική πράξη, και αφού καθαιρεθούν, φυλακίζονται σε κοινές φυλακές²⁰. Η περίπτωση στην οποία αναφέρεται ο θάσιος ανταποκριτής πρέπει να είχε αίσιο τέλος, αφού με παρέμβαση του Μητροπολίτη που επικαλέστηκε την προαναφερθείσα διάταξη, η δικαστική αρχή ζήτησε συγγνώμη, επί λέξει: *ἠκούσθη το γιαγνίς ὀλδοῦ*, (*Yanlıs oldu* = έγινε λάθος).

Ως απαράδεκτο φαινόμενο στην απονομή της δικαιοσύνης και στην αμεροληψία του Πρωτοδικείου θεωρείται, επίσης, και η πρακτική να συνεννοείται ο πρόεδρος του δικαστηρίου με το διοικητή του νησιού πριν την εκδίκαση των υποθέσεων.

Μετά την απαρίθμηση των ἑξι κύριων προβλημάτων που σχετίζονται είτε με την παραβίαση του νόμου είτε του κανονισμού λειτουργίας του Πρωτοδικείου, το κείμενό μας προχωρεί σε γενικές εκτιμήσεις και πληροφορίες σχετικά με το εν λόγω δικαστήριο. Βαρύνουσας σημασίας είναι η κατακλείδα για την πλήρη αποτυχία του σκοπού για τον οποίον ιδρύθηκε: *Ἐνῶ τὸ Πρωτοδικεῖον συνέστη χάριν τῆς δικαιοσύνης, ὁ διοικητὴς ἡμῶν καὶ οἱ περὶ αὐτὸν τὸ μεταχειρίζονται ὡς μέ-*

20. *Ἄθωμανοὶ Κώδικες ὑπὸ Δημητρίου Νικολαΐδου*, ὅ.π., Γ', 2793.

σον έξασκήσεως αυθαιρεσίας και τυραννίας και χρηματισμοῦ.

Φαίνεται, επίσης, πως τελικά η προηγούμενη διαπίστωση δεν αφορά σε κανέναν άλλον παρά στον απλό αγρότη της Θάσου. Με την ίδρυση του Πρωτοδικείου τα δικαστικά έξοδα, που μέχρι τότε ήταν 5%, αυξήθηκαν σύμφωνα με τα όσα επέτασσε η τουρκική δικονομία «περί δικαστικών τελών». Η επιβάρυνση των θάσιων προκάλεσε τη διαμαρτυρία τους με αναφορά στις 10-11-1887 στον ίδιο τον *Yahya Kadri efendi* που είχε σταλεί, όπως είδαμε, για να εξετάσει επιτοπίως τα παράπονα των κατοίκων. Η αίτησή τους για κατάργηση των τελών αυτών έγινε τελικώς αποδεκτή από τον *Halim pasha*, διαχειριστή των αιγυπτιακών βακουφίων, που έκρινε ότι η συνέχιση επιβολής του τέλους θα καθίστατο εξαιρετικά επιζήμια για τον τόπο²¹.

Το κείμενο του "Νεολόγου" διεκτραγωδεί πολύ πιο συγκεκριμένα την κατάσταση στην οποία περιέρχονταν οι κάτοικοι του νησιού, όταν υπήρχε ανάγκη να προσφύγουν στο Πρωτοδικείο. Ο μέσος χωρικός αναγκαζόταν να κάνει πορεία τεσσάρων ως έξι ωρών, για να φτάσει στο Λιμένα, την έδρα του δικαστηρίου κι εκεί να πληρώσει τα δικαστικά έξοδα που ανέρχονταν στον ένα αργυρό *mecidiye*²². Κι αυτό ήταν το λιγότερο· ιδιαίτερα αξιομνημόνευτα είναι αυτά που ο συντάκτης του κειμένου χαρακτηρίζει ... *ἔπισθεν τῶν παρασκηνίων τοῦ διοικητηρίου συμβαίνοντα* ... Και, για του λόγου το αληθές, αναφέρει κάτι πολύ ενδεικτικό, ... *τῇ ἐντολῇ τοῦ διοικητοῦ ἀπασφάλισιν ἰδιωτικῶν ἐπιστολῶν* ... Είναι, λοιπόν, προφανή τα αίτια της απευθείας αναφοράς παραπόνων και διαμαρτυρίας προς το διαχειριστή των αιγυπτιακών βακουφίων στην οποίαν αναφέρεται, ίσως δε και να τη συνέταξε αυτοπροσώπως ο θάσιος συγγραφέας της ανταπόκρισης του "Νεολόγου". Εκείνο που ακόμη δε γνωρίζει, είναι η θετική αποδοχή της από τον αιγύπτιο διαχειριστή των βακουφίων, γι' αυτό και το μόνο που μπορεί να πει μέχρι τη στιγμή εκείνη, για να κλείσει την ανταπόκρισή του, είναι η ευχή ... *ὄτι ὁ ὡς ἐξελεγκτῆς ἀποσταλεῖς Καδρὴ βέης θέλει ἐκπληρώσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιβαλλόμενον αὐτῷ καθῆκον πρὸς σωτηρίαν τῆς ἡμετέρας νήσου ἀπὸ τῶν ὀλετήρων αὐτῆς*.

21. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ιστορία, ὁ.π., 146-147.

22. Η ισοτιμία του *mecidiye* στα τέλη του 19ου αιώνα ήταν προς δεκαεννέα γρόσια. Η χρυσή οθωμανική λίρα (*Lira-i Osmani*) πωλούνταν προς εκατό γρόσια, άρα το ασημένιο *mecidiye* ήταν κατά προσέγγιση το ένα πέμπτο της λίρας. Για τις ισοτιμίες αυτές και την αξία των νομισμάτων βλ. ΙΩΑΝΝΗΣ Μ. ΜΠΑΚΙΡΤΖΗΣ, Δέκα αποφάσεις (*İlâm*) του Ιεροδικείου της Ξάνθης, Περί Θράκης 1, Ξάνθη 2001, 135-153.